

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол №2 від „28”лютого 2024 р.
Ф-КДМ-3

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ВАРІАНТИ ТЕКСТУ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВІРОЮ В С. ВЕРБОВЕЦЬ

Філеп Фонні Андріївна

Студентка-IV-го курсу

Освітня програма «Середня освіта (Мова і література (угорська))»

Спеціальність 01 Освіта / Педагогіка 014 «Середня освіта (Мова і література угорська)»

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № 96 / 02.10. 2023.

Науковий керівник:

Кейс Маргаріта Юріївна,
кандидат наук, доцент

Завідувач кафедри

Берегсасі Аніко Ференцівна,
зав. кафедри, доктор габілітований, професор

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол №2 від „28”лютого 2024 р.
Ф-КДМ-3

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра філології

Кваліфікаційна робота

ВАРІАНТИ ТЕКСТУ, ПОВ’ЯЗАНІ З ВІРОЮ В С. ВЕРБОВЕЦЬ

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студентка IV -го курсу
Філеп Фонні Андріївна

Освітня програма «Середня освіта (Мова і література (угорська))»
Спеціальність 01 Освіта / Педагогіка 014 «Середня освіта (Мова і література угорська)»

Науковий керівник: **Кейс Маргаріта**
Юрїївна кандидат наук, доцент

Рецензент: **Гал Одел Федорівна**
доктор філософії, доцент

Берегове

2024

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол №2 від „28”лютого 2024 р.
Ф-КДМ-3

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma II.
Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Filológia Tanszék

**A LÉLEKHITHEZ KAPCSOLÓDÓ SZÖVEGVÁLTOZATOK VERBŐC
TELEPÜLÉSÉN**

Szakdolgozat

Készítette: Filep Fanni

BA IV. évfolyamos magyar nyelv és irodalom
szakos hallgató

Témavezető: Dr. Kész Margit kandidátus, docens

Recenzens: Gál Adél, PhD, docens

Beregszász – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
I. РОЗДІЛ	
1.1. НАРОДНІ ЗВИЩАЇ ВЗАГАЛОМ.....	8
II. РОЗДІЛ	
2.1. УГОРСЬКІ ПОХОРОННІ ЗВИЩАЇ.....	10
2.2. ПОХОРОННІ ЗВИЩАЇ НА ЗАКАРПАТТІ	14
III. РОЗДІЛ	
3.1. ІСТОПЯ СЕЛО ВЕРБОВЕЦЬ.....	18
3.2. ВІРА В ДУШІ У ВЕРБОВЦІ.....	19
3.3. ОЗНАКИ СМЕРТІ У ВЕРБОВЦІ.....	21
3.4. ПІСЛЯ НАСТАННЯ СМЕРТІ.....	23
3.5. ПІДГОТОВКА МЕРТВІВ.....	24
3.6. ВІГІЛЯ У ВЕРБОВЦІ.....	26
3.7. ПОХОРОН У ВЕРБОВЦІ.....	28
3.8. СПАДЩИНА ПІСЛЯ СМЕРТІ.....	33
IV. РЕЗЮМЕ.....	35
V. ВИКОРИСТАННІ ДЖЕРЕЛА ТА СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	36
VI. РЕЗЮМЕ НА УКРІНСЬКИЙ МОВІ.....	38

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	6
I. FEJEZET	
1.1 Népszokások általában.....	8
II. FEJEZET	
2.1. Magyar temetkezési szokások általában.....	10
2.2. Halottas szokások Kárpátalján.....	14
III. FEJEZET	
3.1. Verbóc település története.....	18
3.2. Lélekhit Verbócön.....	19
3.3. A halál jelei Verbócön.....	21
3.4. A halál beálltát követően.....	23
3.5. A halott előkészítése.....	24
3.6. Virrasztás Verbócön.....	26
3.7. Temetés Verbócön.....	28
3.8. Halál utáni öröklés.....	33
IV. ÖSSZEGZÉS.....	35
V. FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOMJEGYZÉK.....	36
VI. UKRÁN NYELVŰ ÖSSZEGZÉS (PE3IOME).....	38

BEVEZETÉS

Kutatásom témája a halállal kapcsolatos szokások és hiedelmek feldolgozása és bemutatása volt szülőfalumban, Verbőcön. Elsődleges célom, hogy munkámmal teljes képet nyújtsak, a halál előrejelzésétől, a gyász feldolgozásig. Célom eléréséhez Verbőc adatközlői által szerzett információ halmazt dolgoztam fel. Az elbeszélések pontos lejegyzésével, ezek pontos bemutatásával igyekeztem bebizonyítani Verbőc hiedelemvilágát, hagyományát, temetkezési rítusát.

Az emberi természet dualista képe, amely szerint az ember testből és lélekből áll, újabb teret nyitott a halotti kultusz néprajzi vizsgálatának. Az élettől lehetetlen elválasztani a halált, azonban ezt nem is szükséges. Napjainkban a halál eljövételét hajlamosak vagyunk tabuként kezelni. Az ember nem beszél róla eleget, amely következménye, hogy egyedül kell szembenéznie ennek tényével.

Gondolkodik az ember, meghallgat sok véleményt, belemerül, aztán megijed és inkább mégsem gondol. Kutatásom során sok emberrel találkoztam és beszélgettem el velük, arról a bizonyos elhallgatott témáról, a halálról. Az, hogy emberek hogyan vélekednek az élet végéről, mely hagyományokat tartják szem előtt, hogyan készülnek fel az utolsó útra, miként próbál tisztességes búcsút venni kedvesétől, szeretteitől, barátjától, szomszédjától.

Az, hogy népek hogyan bánnak halottjaikkal sokat elárul róluk. Szülőfalum, Verbőc temetkezési szokása még nem kutatott téma, ezért szakdolgozatom megírásához ez bizonyult a legmegfelelőbb választásnak. Középiskolás korom óta érdekelt témakör számomra a halál, a temetés és az ezzel járó szokások. A temetkezési szokások az elmúlt három évben is feltűnő változáson mentek keresztül, pont úgy, ahogy az elmúlt évtizedek során. Ezen változás nem kímélte Verbőc temetkezési szokásait sem. Sok érdekesség már feledésbe merült, éppen ezért fogok szakdolgozatomban a lélekhöz kapcsolódó szövegváltozatokkal foglalkozni, hogy az évtizedek újabb múlásával legyen kézzelfogható visszaemlékezés és ne vesszen a feledés homályába.

Kutatásom objektuma a néprajz, mely a történeti-társadalmi tudományok egyik ága, amely a népi kultúrával foglalkozik. Kutatásom tárgya a lélekhöz kapcsolódó szövegváltozatok kutatása Verbőc településen. A verbőci népszokások, ezen belül temetkezési szokások a katolikus és református egyházakban.

A munkám elsődleges célja, Verbőc temetkezési szokása, halotti szokások, kutatása és dokumentálása. Mindezt felölelve a verbőci kultúra megörökítése, és gondozása az utókor számára.

Legfontosabb feladatok egyike, információ gyűjtés Verbőcön. A lakosság tapasztalataiból építem fel kutatásom piramisát. Interjú segítségével gyűjtök információt különböző korosztályokra bontva őket. Összehasonlítom az idősebb és fiatalabb korosztályok emlékeit, és szokásait. Második kitűzött feladat, temetkezések folyamatának megőrzése, feljegyzése.

Verbőc lélekhitéhez kapcsolódó szakirodalom, melyet dolgozatomban írásakor felhasználtam, György Horváth László- Lajos Mihály: „A Hömlöc lábánál” című falumonográfia. Dolgozatomban megírásában a legfontosabb szakirodalmi tétel, Kunt Ernő „Az utolsó átváltozás” című kutatását vettem alapul, melyben részletesen bemutatja a magyar parasztság halálképét, szokásait, temetkezésszokásait és hitvallásukat. A tanulmány legfontosabb hármasság, amely végig jelen van, „rendszer-kultúra-halálkép”. Valamint Verbőc lakossága járult hozzá kutatásom elvégzéséhez, az információkhoz interjú segítségével és képanyagokkal jutottam hozzá.

Munkám nem jöhetett volna létre az előttem szívüket, lelküket megnyitó verbőci emberek nélkül.

I. FEJEZET

1.1. Népszokásokról általában

Minden népnek van világelképzelése a világmindenség minden apró részéről: a Földnek, az égitesteknek, az embernek és az embert körbevevő természet jelenségeinek a keletkezéséről és mibenlétéről. A magyar parasztság világszemlélete sokrétű, van elképzelés a föld és az ég mibenlétéről, az alvilág és a túlvilág működéséről, az égitestekről, a természetről, a növényekről, az állatokról, az időjárásról és magáról az emberről is. (Dömötör Tekla 1986: 146)

A tradicionális közösségekben lényeges funkciója van annak, hogy az élet dolgai szimbolikus rendben funkcionáljanak. Az összes kultúra kialakítja a jelképek sajátos értelmezését, jelentését, és értékrendjét. Az összes egyén szokása, cselekedete csupán csak a saját kultúráján belül érthető. Ezek azok a szokások, melyek hatnak az emberi hagyományokra, az emberek viselkedéseire, valamint a gondolatot is szabályozzák. Minden olyan egyén, amely egy közösség tagja, igazodik a kialakult szokásokhoz, és gyakorolja azokat, legyen szó ünnepnapokról vagy az emberéletről. Jobb esetben megőrzi, műveli, és örökíti leszármazottjai körében. (Kész Margit et al. 2021:12)

A népszokások azon szokásfajták csoportját erősítik, melyek cselekvésekben nyilvánulnak és erősödnek meg. Ezek a szokások egy nagy rendszer részét képezik, melyek időszerűen ismétlődnek meg. Értelemszerűen minden év ugyanazon napján. (Kész Margit et al. 2021:13)

A népszokások népek, falvak szokásai, hagyományai, melyek együtt egy életforma kereteit képezik, ebből egy falu kultúrája valósul meg. A népszokásokat tekintve figyelembe kell vennünk és mindezek mellett ügyelnünk kell a szokás/ünnep idejét, okát, célját, anyagi hátterét, társadalmi szerepét, és esztétikai összetevőit: a táncot, a költői szöveget, az éneket, a koreográfiát. Az idők során a népszokásokat befolyásolták az éppen akkor uralkodó osztályok, akik saját szemszögükből ítélték meg egy-egy szokást jónak vagy rossznak. Amit a régmúlt szokásiról tudunk az általában abból adódik, hogy bizonyos időkben ezeket az egyházi szervek, vagy a közigazgatási szervek rossznak ítélték meg, emiatt gyakorlásukat betiltották. Gyakran a tiltás ellenére is gyakorolt szokások súlyos következményeket vontak maguk után. A középkori emlék iratok szerint a régmúlt magyar szokások rossz szokásnak bizonyultak, a magyar nemzet akkori pogánysága miatt. (Dömötör Tekla 1986:145)

Mint Európa minden népénél, így hazánkban is, az élet legfontosabb területein már évszázadok óta a közösségi viselkedésmódot törvények szabályozzák. A népszokásokat leginkább falvakban, vagy olyan területein gyakorolták az országnak, ahol sem az egyház, sem pedig az állam nem fordított nagyobb figyelmet annak cenzúrázására. A hatalmakkal szembeni masszív ellenállást a mágikus erejűnek tartott rítusokkal szemben mutatták, az élet fontosabb fordulópontjaihoz érve: születés, halálozás, termés. A jelenség legbefolyásolóbb ok a paraszti élet létbizonytalanságának végterméke. (Dömötör Tekla 1986:147)

Ha a magyar népszokások jellegzetességeit vizsgáljuk, akkor elsősorban a formát kell vizsgálni, aztán a funkciót. Az emberélethez és naptári napokhoz fűződő szokások hasonló ütemben és funkcióban fordulnak elő népenként, azonban jellegzetesen magyarnak mondhatók azok művészi formák, melyek a hagyományokhoz fűződnek: a dallamvilág, a szín és a forma, valamint a népszokások költészete. (Dömötör Tekla 1986:147)

II. FEJEZET

2.1. Magyar temetkezési szokások

Mint minden társadalomnak így a magyar parasztságnak is szükségszerűen rendelkeznie kellett olyan adaptálható utasításokkal, amelyek az elhunytak az élők közösségéből való eltávolítására és testi maradványainak fenntartási, tárolási módjára, valamint a halál nyomán a közösségekben beállott változások akadálymentes levezetésére vonatkoznak.

A magyar néphit és népszokások gazdag hagyományokon alapulnak, és a népkultúráját, hitvilágát tükrözik. Akár az évszakokra vonatkozó szokások, Mária-tisztelet, Királyok napja, vagy akár a Gyertyaszentelő Boldogasszony. Ezek a szokások és hiedelmek a közösségek összetartását, az évszakok változásához való alkalmazkodását és a keresztény hitvallás hatását tükrözik a magyar kultúrában. (URL4)

A halál és a temetés kulcsszavak nagy múlttal rendelkeznek. Maga a halál/temetés finnugor eredetűek, a koporsó és a tor viszont ótörök. A honfoglaló magyarok temetkezési szokásait régészeti ásatásoknak köszönhetően ismerjük ma is. Azt az ásatások és kutatások kiderítették, hogy már az ómagyarok a kereszténység felvétele után, a temetésen egyházi ceremónia hangzott el. Ezek a szokások, egyre inkább a környező népek szokásaira kezdtek el hasonlítani az idő múlásával. Így a régebbi pogány temetkezési szokásokból már csak foszlányok maradtak fenn. (URL3)

Azt már a temetkezési szokások általában című fejezetben említettem és részletesen taglaltam, hogy vannak bizonyos esetek, amikor a halál megjelentetik. Mielőtt a halál beállna, egyértelmű jelek által lehetünk bizonyosak közelségéről. Ilyen eset az, amikor a tükör összetörik, a kép leesik a falról, a kutya vonít, a kuvik madár az ablakba repül, meg állnak az órák. Vannak azonban olyan szemmel látható jelek is, amikor a beteg állapota az idővel és a különböző kezelésekkel sem javul, ebben az esetben a családtagok hívták, és sok helyen mai napig hívják a papot, lelkipásztort. Katolikusok az utolsó kenetet, reformátusok az utolsó úrvacsorát kapják meg, ha közel a vég. A régi magyar szokások egyike volt az, hogy szalmából vetettek a haldoklónak ágyat, közel a földhöz, mert úgy gondolták, hogy könnyebben meg tud halni az illető. Ilyenkor kinyitották az ablakokat és ajtókat, azonban szekrények és szobák ajtaját becsukták, annak érdekében, hogy a halott lelke egyből megtalálja az utat, és meg ne bújjon a szekrényben, vagy mellékhelységeken. (URL3)

A halál beállta után következik a halott rendbetételé. Miután megbizonyosodtak róla, hogy az adott illető meghalt, az állát felkötötték, szemét befedték (nálunk kopeket tesznek

az elhunyt szemére, ha azok az idegek elhalása miatt kinyílnának) az órákat megállították és a tükröket letakarták, kioltották a kályhában a tüzet, amit addig nem gyújtottak meg újra, míg a halott a házban volt. Az alvókat felkeltették és kikiáltották a gazda, vagy gazdasszony halálát.

A halottat megmosták, ezt a feladatot asszonyok végezték, akármilyen nemű is legyen a halott. Azt a vizet, amellyel a halottat megmosdatták, olyan helyre öntik ki, ahol nem járnak, a szappant eldobják, és a halott arcát megkenték borral, olajjal vagy ecettel és megborotválták a férfi halottak arcát. A ruházatát tekintve a lehető legszebb ünneplő ruhájába öltöztették, azonban cipőt nem adtak rá. A ravatalt pedig a szoba közepén helyezték el, ahol a halottat a virrasztás alkalmával közbeállták/ülték a családtagok. A ravatal bakra helyezett három vagy négy szál deszka, melyet házanként eltérőre, hol szövött pokrócokkal terítették le, néhol pedig ágynak vetették meg. Ha az ágyban ravataloztak, akkor figyeltek arra, hogy a halott megegyező irányban feküdjön a tartó gerendákkal és ilyenkor a puffadás megelőzése érdekében sarlót helyeztek a halott hasára. Ez azért is érdekes tény, mert ezeket a sarlókat gyakran találták meg sír ásatás közben a régészek, asszonyok sírjában leginkább. (URL3)

Fontos tudnivaló, hogy a ravatalkor a halott még nem került bele a koporsóba, ugyanis ez még addigra nem készült el. Ezért volt sokszor a ravatal, vagyis a virrasztás az ágyban, vagy erre a célra elkészített emelvényen, melyet ágynak vetettek meg. A koporsót fafaragók készítették el általában. Abban az esetben, ha a családhoz tartozott egy ügyeskező fafaragó, akkor ő készítette el a koporsót. Majd későbbiekben alakult ki az, hogy a koporsókat fafaragó mesterek, vagy asztalosok készítették el koporsómegrendeléssel. A koporsó készítőket országszerte koporsókészítőknek, koporsósoknak, koporsókovácsoknak hívták. Fenyő-, tölgy- vagy szilfából készítették, a gazdagabb családok olyan elhunytak, akit nagyon szerettek, diófából készítették koporsót. A gyermekkoporsók hossza 64 cm, az asszonyoké általában 150-170 cm, a férfiaké 170-192 cm. A koporsó adatait az asztalos vagy koporsós egy vesszővel mérte le. A halott feje alá tett párnában nem toll vagy egyéb töltő anyag volt, hanem a koporsó készítés közben keletkezett forgácsot. (URL2)

A rokonság nők és férfiak egyaránt a halottal maradnak egész éjszaka. Énekelnek, imádkoznak, beszélgetnek. Egy idő után a férfiak külön vonulnak és beszélgetnek, kártyáznak és italoznak, de aludni nem szabad. A közeli család összeállítja azt az információ szükségletet, mely segítségével a pap a temetés alatt elbúcsúztatja név szerint a családtól a halottat. (URL1)

A halott mellé a koporsóba helyezést követően tárgyakat helyeztek. A férfiak mellé pipát, dohányzacskót, botjukat, ostort, borotvát és szappant helyeztek. A nők mellé tüt, cernát, kendőt, míg a gyerek mellé játékot, könyvet, irkát helyeztek és ezzel együtt temették el. Sokszor fordult elő, hogy ételneműt, Bibliát, rózsafüzért, szent érmét, zsoldárt helyeztek a koporsóba. A halott elbúcsúztatásának egyik legnagyobb jelentősége a harangok megszólaltatása volt és mai napig az maradt. A halál beálltát követően meghúzzák az egyházaknál a harangot. Mellyel jelzik a lakosság felé, hogy halott van a településen. A katolikus egyházban a legkisebb, legcsendesebb harangot húzzák meg a halál órájában, ezt nevezik lélekharangnak. A temetés előtti este a virrasztás alatt is megkondult a harang, majd másnap a temetésre való gyülekezést is ez jelentette. (URL1)

A temetés megkezdése előtt a szemfedeleket a halott arcára takarták, majd leszegelték a koporsót, a küszöbön lábbal kifelé háromszor megkoppantva azt vitték ki, ennek azért volt nagy jelentősége, hogy a halott vissza ne találjon többet oda. A temetés szerves részét a siratás teszi ki. Az asszonyok jajveszékelve kísérték a halottat utolsó útjára. (URL2)

A temetést megelőző, vagy pont aznap a sírásók megássák a sírt. Ha a temetés előtti napon ássák meg a sírt, éjszakára ágakkal fedik annak tetejét, hogy az éjszakai ártó szellemek ne költözzenek bele, és ne gyötörjék halott maradványait. Ez napjainkig úgy működik, hogy a falvakban a sírt a közeli rokonok ássák ki, ilyenkor a sírásókat egyszerű de laktató étellel látják el. Kerül a tarisznyába szalonna, kenyér, hagyma és pálinka. A legegyszerűbb sírásási folyamat, amikor 2 vagy 2,5 méter mély sírgödört ásnak. Néhány temetkezés alkalmával úgynevezett padmant ásnak, ledeszkázzák a földre helyezett koporsó fölött és később erre újabb koporsót helyeznek. (URL1).

A temető kapujában a koporsót a legközelebbi férfi rokonok megfogják és kézben viszik egészen a megásott sírig. A sír szájára helyezik a koporsót, a már előre odahelyezett rudakra. A siratást, búcsúztatót, misét/istentiszteletet követően kezdetét veszi a temetés. Amikor a pap kimondja az utolsó „*Áment*”, a rokonok elkezdik lassan összhangban leereszteni a halottat örök fekhelyére. Ekkor a rokonság egy-egy földdarabot dob az elhunyt koporsójára, néhol pedig a kendőket is beledobják, hogy a szomorúságot ne vigyék haza. A fejfa tartalma a halott neve, születése és halának dátuma. Napjainkban egy a család által választott idézet, bibliai igé kerül a fejfa elejére. (Dömötör Tekla 2003:76)

A temetés utolsó utáni lépése a halotti tor. Ez nem jelent mást, mint vendégül látni a temetésre érkezőket. Az ómagyarok ezt még a temetőben tartották, majd a zsinat a temetőben

lévő evést és ivászatot betiltotta, így elkezdtek otthon, a halottasháznál vendégül látni a messziről érkezőket.

Horváth Erzsébet (67 éves) azt mondta: „*a tor nem a falubelieknek kellene, hogy szóljon, hanem a messzi rokonoknak.*” Kádár Katalin pedig ezt: „*nincs helye a gyászolók otthonában a mulatozásnak, az alkohol miatt az emberek elveszítik önuralmukat, és nem tudnak viselkedni, hangosan nevetgélnek, mintha lakodalmat ülnének*”. A torok alkalmával régen kenyeret és kalácsot ettek szalonnával, valamint pálinkát ittak. (VERBŐC)

A magyar parasztok egy általános magyar szokás szerint földbe temetik a halottakat, hogy örök nyugalomra helyezték őket. A legtöbb településen ezért van erre a célra külön kijelölt földterület, melyet temetőkertnek, sírkertnek neveznek. A temetés előtt megállapítják a halál beálltát, előkészítik a temetésre a holttestet, és bejelentik a halál tényét. Megjelölik a kiválasztott sírhelyet és hosszabb ideig karban tartják. Az elhunyt közeli családtagjai egy ideig megkülönböztetett fekete öltözékekkel és eltérő viselkedéssel fejezi ki a veszteség fájdalmát, és a halálozás következtében beállt változásokat. Ez alapvetően egy közösségen belül zajló folyamat, melyet a közösségen belüli tag elvesztése idézi elő, és ennek célja az eltávozott tisztességes eltávolítása az élőkönyezetből. A halál megváltoztathatatlan, azonban viszonyunk hozzá megváltoztatható, s ebben lehet és szükséges az embereknek segíteniük egymást. (URL2)

Magyarországon a temetkezési szokások hagyományokon és vallási meggyőződéseken alapulnak. Jellemző vonásai: temetési szertartások: általában vallási szokásokra épülnek. A vallási szokásokon pedig felekezetenként eltérő. Kápolna vagy templom: gyakran helyikápolnában, vagy templomban kezdődnek, ahol imádkoznak az elhunyt lelkéért. Sírbontás: néhány helyen a sírbontás is szokás, ami azt jelenti, hogy a sír helyét idővel felszabadítják, ha a temetőben a sírhelyek korlátozottak. Gyászmisék: rendszerint szokás, hogy a gyászolók fekete vagy sötét színű ruhába öltöznek a temetéseken, ezzel fejezik ki a közeli hozzátartozók fájdalmukat, a többiek pedig részvétüket. Egyszer mind meghalunk, ez tény. Az is tény, hogy lelkünk elhagyja testünk és hátramarad. Az pedig, hogy mi történik a testünkkel kultúrafüggő. (URL2).

A szokások kollektíven érvényes utasításokat tartalmaznak, arra vonatkozóan, hogy bizonyos társadalmi státuszú személyeket hogyan kell eltemetni. Meghatározzák továbbá, a temetés időtartamát, az aktív és passzív kísérőket és hatékony együttműködésüket. Meghatározzák a holttestet hogyan kell előkészíteni a temetésre, hogyan kell ideiglenesen vagy véglegesen eltávolítani az élőkönyezetből, valamint a holttest mellé helyezendő

tárgyak és használati tárgyak minőségét és számát. Tartalmazza az elhunyt maradványainak tárolásihelyére és az elhunyt iránti tiszteletre vonatkozó rendelkezéseket is (hely, ruházat, értékek, melyeket magával szeretett volna vinni). Végül pedig tartalmazza azokat a viselkedési utasításokat is, hogy az elhunyt, veszteséget szenvedett szerettei, hogyan és miként térjenek vissza a megszokott hétköznapi életükbe, illetve hogyan ne térjenek vissza. (Kovács Katalin 2003:22)

2.2. Halottas szokások Kárpátalján

Kovács Katalin tanulmányában a lelket és a lélekhittel kapcsolatos kérdéseket kutatta. Tanulmánya alapját a lakosság emlékei és tapasztalatai alkotják.

A halál beálltát követő és megelőző cselekményeknek a magyar paraszti kultúrában hagyományos rendje alakult ki. Ezen történések nagyrésze a halottal, nagyrésze viszont a halottas házra vonatkozó kialakult megszabta teendőkre, az elhunyt családtagjainak viselkedésére vonatkozik. A lélek és test együtt működése jelenti az emberéletet, azonban amikor a lélek távozik a testből, a test elhamvad és a lélek egy másik helyre kerül. (Kovács Katalin 2002:73)

Kovács Katalin közlői szerint, a lélek alaktalan formát öltve a szájon át távozik a testből, néhány közlő szerint emberi alakot ölt, látja saját magát, figyelemmel kíséri az eseményeket; ott van, hogy támogassa a magára maradtakat. Salánk és Verbóc lélekhite abból adódóan, hogy mindössze pár kilométer választja el egymástól a két falut, lélekhite között párhuzamok húzódnak. A párhuzamok abból a tényből is adódnak, hogy Verbóc és Salánk lakói között gyakran kötöttek házasságok. Saját közlőim a lélek távozásáról, alakjáról, halál utáni végtisztességről a következő formában nyilatkoztak: „*Szerintem a lélek a száján keresztül távozik a testből.*” (katolikus) „*A lélek az utolsó sóhajtás alkalmával a test formáját méretét megtartva felkel az ágyról, vagy éppen, ahol elhunyt, és általában az ajtón keresztül távozik.*” (katolikus) „*ha még nem fejezte be a lélek a dolgát, vagy nem békélt meg minden haragosával, akkor szenvedni fog az örökkévalóságig.*” (református) „*A lélek egyből Ábrahám kebelére kerül, ott vigasztalódik, míg Isten nem szólítja magához, ha rossz a lélek, akkor a pokolba kerül egyből.*” (református) „*A mama lelke biztos már a mennyben van, mert békés volt a koporsóban az arca, úgy mondják a verbőciek, hogy ha békés az arca akkor jó helyen van.*” (református) „*Az én apám nagyon sokat bántott minket mikor kicsi vótam, de amikor halt megfele sokat is szenvedett, azt kiabálta eljöttek a lelkeimért*” (katolikus)

*„Minden ablakot kinyitottunk, nehogy a lelke nagyapámnak itt maradjon valahol a házba.”
(református) (Saját gyűjtés)*

Református közlők szerint: *„A lélek Istenhez száll egyből, fehér ruhát öltve.”*
„Istennel van” *„Magához szólította a mennyei Atya.”* Azonban a rossz lélekről is szót kell ejteni. A bűnös ember lelke a verbőci reformátusok szerint: *„örökké égni fog.”* *„a pokol legsetétebb bugyrába ég és az ördög kínlassza”* Katolikus közlőim szerint: *„a lélek nem megy egyből a mennybe, hanem 40 napig lebeg.”* *„A purgatóriumba kerül a lélek”* *„A jó lélek egyből a mennybe megy.”* *„Csak is Jézuson keresztül juthatunk az atyához”* (Saját gyűjtés)

A halottasházra és a gyászolókra vonatkoznak szabályok a hit alapján, hogy milyen kultúra tagjai, milyen vallást gyakorolnak és hogy hisznek. Sok esetben a halottasház lakói tilalmakat gyakorolnak, annak érdekében, hogy a testet a lehető legtisztább módon, becsülettel tudják nyugalomra helyezni, néhol pedig hiedelmek és babonák állítanak fel szabályzatot. (Kovács Katalin 2002:73)

A halált követően a lélekhitből fakadóan a családok gyász időszakot élnek meg, amelyet ruhájuk és viselkedésük megváltoztatásával jeleznek a közösség felé. Ilyenkor minden nemű mulatságtól, rendezvénytől, ünnepléstől meg vonják magukat. Verbőcön ezt a csend és gyógyulás időszakának nevezik a gyászolók. *„Semmilyen helyre nem mentem egy évig, meg a keresztjányom lakodalmára se, csak a templomba.”* (református) *„Fekete ruhába járok már idén 10 éve.”* *„Hat hónapig gyászoltam.”* *„Bekötöttem fekete kendőve a fejem, mióta nincsen Gyuri.”* *„Sosem múlik el a fájdalom, de tudom, hogy Istenne van, ez vigasztal csak.”* *„Tudom, hogy a lelke az a mennyben van, me jó ember vót.”* *„Gyógyúnia ke a léleknek, ez a seb olya, hogy belehalok.”* *„Ismertem egy olyan idős párt má meghalt mind a kettő, akik egymás után mentek el, két héttel.”* *„A lelke galamb lett, minden regge a szőlő indán van, és van, hogy a kerbe is lejön velem.”* (Saját gyűjtés)

A halál közeledését meglehet érezni, már napokkal annak végleges beállta előtt. Sok olyan esettel lehet találkozni, hogy a haldokló egyszer csak jobban lesz, fel tud ülni, jobban érzi magát, talán még enivalót is elfogad. Elkezd búcsúzkodni szeretteitől, nem tudatosan, a lélek munkája ez, azonban a körülötte lévők a jelekből adódóan tudják, hogy ez az úgynevezett halál előtti jóllét. Ezt azoknál az embereknél figyelhetjük meg, akik megbékéltek a helyzettel, környezetükkel és haragosaikkal. Elengedték a földi élethez való ragaszkodást és készek lelküket átadni az elközelgett hatalomnak. (Kovács Katalin 2002:76) *„Felhívott és úgy éreztem búcsúzkodik.”* (református) *„Egyszer csak, 2 heti szenvedés után*

jobban lett.” (katolikus) „Bocsánatot kért a szomszédú, akivel a tyukon marakodtak össze még évekkkel ezelőtt.” (református) „Eltűnt a ragyogás a szeméből, akkor már láttam, hogy a lelke már nem a régi.” (katolikus) „Üveges lett a tekintete.” (református) „Má nem tudott örülni semminek.” (katolikus) „Azt kiabálta hogy elakarják vinni a szívem.” (református) (Saját gyűjtés)

Köszönés tilalma. *„Mi csak annyit mondunk ilyenkor, hogy őszinte részvétem.” (református) „Csak azt szabad mondani dicsérették az Úrjézus.” (katolikus) „A házba nem köszönünk, csak az utcán, bent csendbe kell lenni, a lélek miatt.” (katolikus) (Saját gyűjtés)*

Kölcsönkérés-adás tilalma. *„Nem adunk oda ilyenkor semmit, nehogy más is meghaljon.” (katolikus) „ha nem adunk kölcsön akkor a halál nem megy tovább” (katolikus) „ha ekkor kérünk, akkor mindig kérni kellesz.” (katolikus) (Saját gyűjtés)*

Hozzátartozókra vonatkozó munka tilalom. *„a közeli nem csinálhatnak semmit, nekik van most elég, ilyenkor a komák, szomszédok csinálják, amit kell.” (református) „Semmi nagy munkát nem szabad nekik csinálni.” (református) (Saját gyűjtés)*

Ablaknyitás tilalma. *„nem szabad kinyitni az ablakot, csak má mikor elvitték a halottat a temetőbe.” (katolikus) „fel puffad, ha bemegy a levegő rá.” (református) (Saját gyűjtés)*

A halállal kapcsolatos kutatásokat csoportokra bontották, hogy sokkal könnyebb legyen áttekinteni. Az egyik ilyen rész a halál előjelei. Ezek azok a jelzések, melyek a halál beállta előtt érzékelhetőek és tapasztalhatóak, valamint megfigyelhetőek az illető közelében. Ezek a jelek lehetnek:

Állatok jelzései: *A halálmadár.* A halál közelgését jelzi, az, ha egy halálmadár a ház körül erőteljesen kuvikol, sír rí, visít. Mi jellemző erre a madárra? Leginkább az éjszaka leple alatt jár, hagyományok szerint egész éjszaka a ház körül köröz, elrepül a kert és a ház felett, neki repül a háznak, a ház ablakának és megkopogtatja az ablakot. Amikor megjelenik a halál madár egy-egy háznál, akkor a családtagok tudják, hogy nem sok van hátra az illetőnek, hiszen eljött. (P. Lator Ilona, 2005:15) Verbőcön Kádár Katalin azt mondta: *„Amikor anyám haldoklott, egész éjszaka ordított egy madár, nem tudtam kivenni a szürkületben, hogy milyen, de éreztem, hogy bajt jelent. Rá egy órára hívott Zsuzska testvérem, hogy édesanyám elment, félelmet keltett bennem, úgy éreztem sehova sem tudok a hangja elől elbújni, égtelenül hangos volt.” (református) (Saját gyűjtés)*

A kutya. A kutya egy rendkívül érzékeny állat, meg tudja jósolni valami rossz bekövetkezését. Lator Ilona tanulmánya feldolgozza a kutya halálesetekkel kapcsolatos

megérzéseit Azt, hogy a kutya érzi a halál jelenlétét, saját tapasztalatból is alá tudom támasztani. „2021. október 2.-án szeretett unokatestvérem örökre lehunyta szemét. Az nap a nagymamája elmondása szerint „Picuri” eszeveszett sírásba volt, nem evett, nem ivott egész nap, arra gyanakodtak, hogy beteg. Majd megtudtuk a hírt. Virrasztás és temetés alatt is ugyan olyan volt a viselkedése. Megérezte, hogy többet nem megy már haza a gazdája”. (református) (Saját gyűjtés)

A tyúk. A tyúk kukorékolása is lehet baljós. Okozhat balszerencsét és okozhat halált is. A hagyomány szerint el kell fogni azonnal és elmetszeni a torkát, hogy elúzzék a bajt. Ha véletlen másik tyúk nyakát metszik el akkor sajnos a baj bekövetkezik. (P. Lator Ilona: 2005:20)

A macska. A macska is, mint a kutya egy különösen érzékeny állat. Ahogyan megérzi gazdájának fájdalmát, arra a területre fekszik, hogy azt enyhíteni tudja. Ha halál jelenlétét érzékeli, akkor úgy tartják, hogy az ágy végébe a lábhoz, vagy az ágy elé, mellé fekszik. (P. Lator Ilona: 2005:22)

A másik nagy csoport, a megmagyarázhatatlan jelenségeket foglalja magába.

Tükör, váza, leesik a kép a falról. Ezeknek a tárgyaknak a megsérülése hirtelen halálra utal. Katolikusok abból következtetnek erre, ha a szentelt gyertya magától eldőli. Mivel az egész világ ismeri a babonát, miszerint, ha a tükör összetörik az annyi év balszerencsét okoz, ahány darabba tört. A Kárpátaljai nép szerint haláleset közeledtét jelzi. (P. Lator Ilona: 2005:22-23)

A harangok. A harangok a nép szerint sírnak egy- egy halálhír alkalmával. Sokan úgy vélik Verbőcön, hogy ezzel egy újabb halált idéznek elő. (P. Lator Ilona: 2005:23-24)

Álmok. Számos alkalom van, hogy halottakkal, halottakról, vagy épp valaki haláláról álmodunk, ezek nem feltétlen a halál közeledését jelentik. Halált jelent, ha valaki meszel álmában, ha kaszál, ha sző, házépítés, házfal kidőlése, deszka keresztbetörése. kiszáradt fa, kiszáradt virág, sáros víz, foghúzás, állatokkal való álmodás, fekete fehér ruha.

III. FEJEZET

3.1. Verbóc általános jellemzése

Verbóc, kis közösség, Tiszán inneni település Ugocsa vármegyében, ukránul Верboveць/Verbovec, egy kárpátaljai település, a Nagyszőlősi járásban, a falu 16 km-re fekszik a várostól. A település tanácsához hozzá tartozik Feketepatak is. A falu a járási központ két irányából is megközelíthető. Néhány évvel ezelőtt még kisvasúttal is könnyedén elérhető volt, feketepataki megállóval. A két szomszédos falu mára már teljesen összenőtt.

A település Nyagyszőlőstől nyugatra fekszik. Határos Feketepatakkal, Puskinával (a 2022-ben kitört Ukrán-Orosz háború óta Újverbóc), Szőlősegressel és Mátyfalvával. A falu igen korai telepítésűnek mondható, hiszen 1251-ben IV. Béla király adományozta alkancellárjának, Achilles pécsi püspöknek, mivel előző birtokosa utód nélkül, viszonylag hamar távozott az élők sorából. (György Horváth- Lajos 1998: 27)

A Vrbovac (Verbóc) szláv eredetű, és olyan földterületet jelent, ahol fűzfák nőnek. Verbóc ugyanakkor Árpád-házi település volt, nevét 1251-ben IV. Béla uralkodása idején említik először, az emlékiratok. (György Horvát-Lajos 1998:28)

A település egykori birtokosa Verbóc, Uzsélyi és a Zovárdi családok voltak, melyekből napjainkban már nem élnek a településen. A faluban született a 15. században Verbőci István, a Hármaskönyv szerzője, melynek egyetlen példányát a Verbőci Református templomban őrzik. Verbőci István a magyar feudális rend szokásjogait jegyezte fel a könyvben. A mű 1517-ben jelent meg először latin nyelven Bécsben, máig mindössze negyven kiadást ért meg. A 16. századi feljegyzések Verbőcön már templomokat és egyházakat említenek.

Ezt a környéket a reformáció nagyon hamar elérte, erről tanúskodik a templom építésének éve és a lakosság vallásossága. A faluban mainapig megtalálható a Verbőci Református templom, melyet 1828-ban építettek, 1961 és 1989 között a szovjethatalom nem engedélyezte a működtetését. A templom ismételt megnyitását Gönczy Árpád és felesége Gönczy Erzsébet Moszkvában kérelmezte. 1997-ben a gyülekezet lebontotta a régi parókia épületét, és újjá építette azt. Gönczy Árpád és felesége Erzsébet biztosítottak az építkezés ideje alatt ételt és italt, mindaddig, míg az lakhatóvá nem vált az új tiszteletes és családja számára. 200. június 11.-én szombat este hatalmas vihar és jégeső rongálta meg a templom tornyát és annak szerkezetét. A toronysüveg tartó gerendázatát, és a fedőanyagot tartó deszkázatot Filep András mesterember úgy végezte el, hogy a tetőt fedő bádogot nem bontotta ki. A templomok újítását mindig adományokból fedezték a gyülekezetek.

A görög és római katolikus templomot 2007-ben építették. Webőczy István emlékművét 2007-ben avatták fel. A málenykij robot áldozatainak emlékművét 1989-ben a Verbőci Református templom kertjében állították fel.

Verbőc lakosságának nagy százaléka református, azonban vannak görög-római katolikusok és jehova tanúi is, ez utóbbi igencsak kevés számban. A második világháború alatt még voltak zsidó lakosai a településnek, mára azonban zsidó származású lakókról nem tudunk.

Frigyes Elek ezt írja Verbőcről 1851-ben: „*Verbőcz, Bereg-Ugocsa vmegye, magyar falu, 3 római, 5 görögkatolikus, 451 református, 12 zsidó lakja, református anyatemplommal. Határa róna és gazdag. Erdeje szép, mely épületfákat is bőven ad.*”

(György Horváth-Mihály 1998:28-29)

Verbőcnek napjainkban 1110 bejelentett lakóját tartják számon. Oktatási intézményét tekintve tizenegy osztályos iskolarendszere van, lehetőséget kapnak a diákok urán, valamint angol nyelvű tanfolyamokon részt venni, az iskola keretein belül. Az iskolában két továbbá lehetősége van a diákoknak kilenc éves zene- és hét éves táncoktatásra. Verbőc és Feketepatak közös óvodákkal, kultúrházzal és községházával, könyvtárral és rendelővel rendelkezik. Megélhetésüket a lakosok a földművelésével biztosítják, már nagyon régóta. A föld minőségének köszönhetően epret, kukoricát, uborkát, paradicsomot, hüvelyeseket és káposztát is képesek termeszteni. Azonban a legelterjedtebb haszonnövény, mellyel a verbőciek előszeretettel foglalkoznak az uborka és paradicsom termesztése. Gyakran nevezik falvak egymás között Verbőcöt az uborkatermesztés Kánaánjának.

3.2. Lélekhit Verbőcön

A falu hite megkérdőjelezhetetlen, minden időben imádságos szívvel fordulnak teremtőjükhöz, nem csak szükség idején. 2018-ban a Verbőci Református Egyház, Molnár Zsolt lelkipásztor vezényletével összegyűjtött, majd ki adott egy imádságos könyvet, melyet puszta lelki indítatásból adományozott a lakosság számára. A könyv a „Verbőci Református Egyházközség imádságos füzeté” címet viseli. Ez a füzet szolgál tanúbizonyságot a lélekkultúra jelenlétéről a településen. Az imádságos füzetet 23 Verbőci lakos imája alkotja. A könyv tartalmaz hálaadó imákat, öregemberek imádságát, melyben hálát adnak az emberi életük hosszúságáért, és háládatosan fogászkodnak a megtérésük pillanatáért, az egyedül

maradt idős emberekért ekképpen: „Áldott Mennyei Atyám! Könyörgök hozzád a magányos idősekért. Elsősorban azokért, akik elfogadták a Te értük való áldozatodat és a te gondviselésedre bízta életüket. Uram, légy velük magányukban, testi és lelki fájdalmaikban. Könyörgöm Uram, azokért a magányos idősekért, akik távol vannak Tőled. Mutass utat nekik Szentlelkeddel, hogy megtaláljanak Téged az egyedül Igaz Istent. Add, hogy ne a zúgolódás, elégedetlenség legyen az életük, hanem hálaadás. Azért a sok jóért, amivel nap mint nap megajándékozta őket. Ámen!” (Molnár Zsolt szerk. 2018:15)

A településen a lélek útjait közlőink többféleképpen magyarázták:

„A lélek, amikor a test leáll, akkor kiszalad a testből. És ezután meg oda kerül, amire rászógtát életibe.” (református) „A halál után a lélek lebeg egy helyen 40 napig.” (katolikus) „40 nap adatott azoknak a lekeknek, akiknek még lezárni való ügyei vannak” (katolikus) „A lélek nem bolyong a világba, egyből az Atyához megy, mert a Bibliában ez áll.” (református) „Porból letl, porrá lett.” (református) (saját gyűjtés)

A lélek a test mozgatórugója, mely formája, jelenléte és működése rejtélyes. Egész földi élete során ural egy testet, melyet, akkor hagy el, mikor földi élete véget ér. A halálról való gondolkodás nagyon sokat változott az utóbbi időkben.

A hit vallásonként eltér egymástól. Néhány verbőci adatközlő szerint, vannak olyan lelkek, akik visszajárnak a halált követően. Hazajárhat azért, hogy szeretteit figyelmeztesse, megóvja, tanácsot adjon. Azonban visszajárásának másik oka az, amikor az elhunyt valamiben hiányt szenved, vagy ha valamit nem úgy teljesítenek, ahogyan ő azt meghagyta. Vissza járhat akkor is, amikor nagyon sokat siratják, ugyanis ekkor lelke nem tud nyugodni, visszajár vigasztalni. „Anyám halála után nagyon sokat sírtam, máig, ha eszembe van sírok, de álmomba megkért, hogy hagyjam nyugodni mert már öreg volt és ha mindig sírunk, akkor ő szenved.” (református) „Anyósom sose szeretett, nem is adott nekünk semmit az örökségből, a sógornőmék mindent elvittek a házbu, na de mai napig vele álmodik.” (katolikus) „Ildikó sose engedte, hogy igyak, mindig eldúgta a pince kulcsot, álmomba meg követelte, elástam a kulcsot a lábáná a temetőbe.” (református) (saját gyűjtés)

Sohasem könnyű az elmúlásról beszélni, még akkor sem, így volt ez a kutatás során is. Felidézttük elhunyt szeretteink emlékét, elővettünk fotókat, és megvitattuk azokat a hagyományokat, melyek Verbőcön gyakorlottak napjainkig, vagy voltak még néhány évvel ezelőtt.

A kutatásban segítségemre volt 35 olyan verbőci lakos, akik hite megkérdőjelezhetetlen. 20 személy online űrlap kitöltésén keresztül osztotta meg velem,

hogy mit tud, milyen hagyományokat őriz halottairól, miben hisz, mely temetkezési szokást gyakorolja, hogyan képzei el a halál után következő életet, miként készül erre. A maradék 15 ember pedig személyes beszélgetés alkalmával számolt be legjobb tudása szerint lélekhitéről és meggyőződéseiről.

3.3 A halál jelei Verbőcön

Az előjel a Magyar Néprajzi Lexikon meghatározása értelmében: „a jóslás azon fajtája, amikor az ember bizonyos jelenségeket, cselekményeket valamilyen más esemény bekövetkezésének jeleneként értelmezik.”

„A paraszti halálkép számos megfigyelést, tapasztalatot, hiedelmet, mágikus eljárást ismer arról, hogyan lehet előre kifürkészni vagy elhárítani a halált, illetve milyen jelekre kell figyelni, amelyek figyelmeztetnek közeledésére. Az előjelek ismerete, a jóslásokkal együtt, a falusi közösségek életében mintegy a mindennapi életet irányító jelrendszer működött.” -írja Kunt Ernő. (Kunt Ernő, 1987: 87.)

Az, hogy a halál előre jelentkezik egy ősrégi hiten alapul, ilyenkor egy hírnököt küld, hogy a halandókat előre értesítse, legalábbis a verbőciek így gondolják. Néhány közlő azt állítja könnyebb, ha előre lehet tudni, mert akkor ideje van mind a két oldalnak felkészülnie, már amennyire erre az eseményre fel lehet készülni. *„Könnyebb neki, ha tudja.”* (katolikus) *„Senkinek sem jó, ha hirtelen megy el, ellopják a Földről.”* (református) *„Megérzi azt mindenki, keresztanyám, már hónapokkal előtte mondta, hogy nem sok, már nem sok, érzi az éjszaka közeledésekor.”* (katolikus) *„Mama mindig Biblia olvasás után mondta, hogy jelet kapott, az utóbbi pár napban.”* (református) (Saját gyűjtés)

A nagybeteghez a család elhívja a lelkészt/papot. Verbőcön a református és katolikus hit szerint nagyon fontos az, hogy a haldokló megbánja/meggyónja bűneit, hiszen a szeretteik a legjobb helyet szeretnék az eltávozottnak halála után is. Fontos, hogy tiszta lélekkel, teher és büntudat nélkül távozhasson az élők sorából.

Ahogy a halál egyre csak közeleg, a haldokló gyakran meghalt családtagjait látja maga körül megjelenni, néha pedig olyan alakokat lát, akik elakarják ragadni a szívüket (lelküket). Ilyenkor gyakran megnevezi a halott hozzátartozókat, akik ez esetben ott vannak mellette. Néhány közlőm szerint ők segítik át a lelket a túlvilágra *„azt mondta a testvérem, hogy anyu van mellette, és hogy segít neki, hogy ne fájjon.”* (református) *„azt mondta anyám,*

hogy apám van itt és fogja a kezit, más nem fáj néki.” (református) „engedjétek, most már jó helyen leszek” (református) „Jézus, kérlek várj meg.” (református) (Saját gyűjtés)

Ha a jelek egyértelművé válnak, a halált nem szabad késleltetni. A jajgatás és ordítás, vagyis visszasírás, a haldoklónak nem könnyíti, sőt annál inkább akadályozza az átlépést a túlvilágra. *„Amiko má úgy van, hogy elmegyén, nem szabad piszkáni, me csak szenvedni fog má azután” „Nagyanyám miko halt megfele, anyám megpiszkáta, még két hónapot szenvedett. Mindig számonkérte minek nem hagyta elmenni.”(református) (Saját gyűjtés)*

A halál jeleiről részletesen beszámoltam a „Halottas szokások Kárpátalján című fejezetben. Ebben a fejezetben a Verbőci válaszdók tapasztalatai és élményei lettek bemutatva. A kérdés, melyre választ kaptam a verbőci lakostól a következő kép hangzott:

„Élete során, amikor halálessettel kellett szembesülnie voltak egyértelmű jelek? Feltudná sorolni melyek ezek a jelek? Mikor és hogyan lett rájuk figyelmes?” (Virt István 2001:18-20)

1. *„Az első ilyen az vót, amikor a szomszéd Géza bácsi nagyon beteg lett, még Patakon laktunk anyámnál én még pulya vótam. Kint Jenő testvéremet levegőztettem, amikor a kutyájuk annyira ordított, de annyira keservesen, rít, sírt, nézte az ajtót, néha meghátrált, néha támadott, majd ki jött Gizi nénje és sírt ő is, mondta, hogy Géza nem lélegzik.”*
2. *„2021. október 2.-án szeretett unokatestvérem örökre lehunyta szemét. Az nap a nagymamája elmondása szerint „Picuri” eszeveszett sírásba volt, nem evett, nem ivott egész nap, arra gyanakodtak, hogy beteg. Majd megtudtuk a hírt. Virrasztás és temetés alatt is ugyan olyan volt a viselkedése. Megérezte, hogy többet nem megy már haza a gazdája”*
3. *„Amikor anyám haldoklott, egész éjszaka ordított egy madár, nem tudtam kivenni a szürkületben, hogy milyen, de éreztem, hogy bajt jelent. Rá egy órára hívott Zsuzska testvérem, hogy édesanyám elment, félelmet keltett bennem, úgy éreztem sehova sem tudok a hangja elől elbújni, égtelenül hangos volt.”*
4. *„20 éve, ami előtt az én férjem meghalt, előtte egy vagy két nappa, má nem is tudom, de összetört a nagyszobába a tükör, én nem tudom, hogy me nem vót ott senki. Nagyon megijedtem.”*
5. *„Testvérem ablakénak nekirepült egy madár, nem tudom, hogy kuvik vót-e, de évekig félünk, hogy eljön a kaszás. (Saját gyűjtés: 1,2,3,4,5)*

3.4.A halál beálltát követően

A halál beálltát követően pedig a halott családtagjainak nem csak fájdalma volt elmondhatatlan, de tennivaló is akadt bőven a halottasháznál. Minden halálesetet be kell jelenteni, nincs ez másképp Verbőcön sem. „Amikor meghalt apám, az várható volt, az orvos messziről megállapította, hogy meghalt, már hetek óta csak napjai voltak hátra, már a pap is volt hozzá utolsó úrvacsorát is adott neki” (református) „Mi legelőször a közeliéket hívtuk, csak utána Katicát a szesztrát.” (református) „egyű hijtuk a doktrot, de mán hiába” (katolikus) „Nem boncolták, nagyon öreg volt már.” (katolikus) (Saját gyűjtés) Kovács Katalin 2002:73)

A halál beállta és az orvosi megállapítás után, a népszokások veszik át a teret. A közeli rokonoknak régen a gyerekek vitték meg a hírt Verbőcön: „gyorsan mondtam a fiamnak, szaladj a testvéremnél, mondd meg, hogy a papa már meghalt” (református) „én amikor meghalt a feleségem kiszaladtam az uccára és elkezdtem kiabálni, hogy valai segiccsen, azt hittem még tudnak. Sokan hallották, má utána senkinek nem kellett mondani.” (református) (Saját gyűjtés)

Miután mindenki tudomására jutott a hír, az egyházban is bejelentik a halálesetet, és ha az egyházfelé nincs tartozása akkor haladéktalanul, ha pedig van tartozása, akkor a tartozás rendezését követően húzzák meg a harangot a református egyházban. A katolikus egyházban nem kell visszamenőleg több évet is kifizetni. Éppen ezért sokan annak ellenére, hogy reformátusok végül katolikus szertartással helyezik örök nyugovóra. „ha reggel hal meg valaki, akkor meghúzzák neki a reggeli harangszót, de csak kilenc óráig, ha utána hal meg, akkor már csak a délit, vagy az este hatórait húzzák meg neki.” (református) „amikor meghal egy egyháztag, mindegy hány óra, egy órán belül megszólalnak a lélekarangok nálunk” (katolikus) „meghalt nem olyan régen a Sanya, de nem fizettek egyházadót, mondta neki a pap, hogy ha befizetik meghúzzák a harangot, meg el is temeti, de elmentek inkább a katolikus paphoz” (református) (Saját gyűjtés)

Szokásaink egyike, hogy míg az elhunyt nincs eltemetve, addig nyitva hagyják a templomtorony ablakát, és naponta háromszor szólíttatják meg a harangot, ezzel jelezve a község felé, hogy halott van a faluban. „amikor meghal valaki, akkor mindig nyitva van. Van, hogy má ezer éve nem itt lakott és akkor is meghúzzák neki, a falu meg találgat, hogy vajon ki halt meg.” (református) „a harang jelzi a lakosok felé, hogy valamelyik falubeli elhunyt” (református) „anyám nekem azt mesélte, még mikor gyermek voltam, hogy a harang az azért szólal meg háromszor, hogy elűzze a szellemeket a halott körül” (katolikus) (Saját gyűjtés)

Ha minden bejelentéssel megvolt, akkor kezdődik a halott előkészítése, bár az elmúlt öt évben rengeteget változott a Covid és a háború hatására a temetkezés hagyománya. A Covid vírusos járvány alatt korlátozták a temetések létszámát, és beszüntették a virrasztásokat. Ami azelőtt évezredek hagyománya volt, mára már csak emlékké vált. Napjainkban az elhunytat boncolás alkalmával vagy, ha kórházban hunyt el, sajnos minden esetben egyenesen a temetőbe szállítják. Nincs lehetőség virrasztásra, torra és egyéb összejövetelre, mindannak ellenére, hogy a vírus már két éve megszűnt. *„há régen ilyen nem vót, az embert hazahozták, itthon a család láthatta, elbúcsúzott, most meg egyenesen a temetőbe viszik, meg se várják míg az ember kihül” (református) „ez az újkeletű szokás, amit az egyház annyira pártol egyáltalán nem jó, olyan mintha ellopnák a szeretteinket, nem adnak lehetőséget arra, hogy az ember felfogja mi történik, már egyből azon kapja magát, hogy el is temették.” (frissen gyászoló özvegy ember, református) (Saját gyűjtés) (Kovács Katalin 2002:82)*

3.5.A halott előkészítése a virrasztóra

A halál beálltát követő második aktus, a halott előkészítése a virrasztóra. A halál beálltának megállapításával és a halotti bizonyítvány előállításával kezdetét veszi a virrasztásra és a temetésre való készülődés. Napjainkban Verbőcön talán a teendők első lépéseinek egyike a koporsó kiválasztása. A régi szokásoktól eltérően, ma már nem lemért méretek alapján, a temetés napjára készítik el a koporsót.

A halott előkészítése a test megmosdatásával, az áll felkötésével és a szem lefedésével kezdődik. A mosdatást az asszonyok végzik, a halott nemétől függetlenül, ilyenkor meleg vizes ruhával, és szappannal mossák meg az elhunyt testét. A fürdetést követően a vizet kiöntik a földre, olyan zugába az udvarnak, ahol nincsenek állatok, növények és nem jár el ott senki. a szappant is eldobják és a fürdetéshez használt nedvesített ruhát elégetik (URL1) *„Mi nálunk a fürdetést mindig keresztanyám csinálta meg a szomszédasszony, és nem éreztem magam olyan erősnek és méltónak erre. Azért ez egy nagy feladat.” (református) „Amikor anyám meghalt Ikonka testvérem öltöztette, meg firdette, mert nálunk az a szokás a családban, hogy a legidősebb firdeti meg az anyját meg az apját” (református) „4-en vótunk barátnők és amikor Jolán leghamarabb elment, akkor mi akik megmaradtunk mentünk el megfürdetni, mert ez vót a kívánsága. Nagyon szerettük egymást, mikor megfürdettük mindenki tett valami apróságot a kezibe, amit nagyon szeretett.” (katolikus) „ilyenkor*

megmossák tetőtű talpig azt, aki meghalt, hogy méltó legyen a mennyre.” (református) (Saját gyűjtés)

Fürdetést követően a legszebb ruhát adják rá az elhunyra. Idősekre fekete kosztümöt, fiatal hajadon lányra, frissen férjhez ment asszonyra, kislány gyermekre menyasszonyi ruhát adnak, ezzel egyben a menyegzőjét is jelképezve. A cipő is fekete, vagy fehér, inkább elegánsabb. De a halál beálltát követően nem mindenki lábára lehet cipőt húzni, a vizesedés miatt. *„felötöztettük gyönyörűen anyám, de a cipő nem ment rá, azt csak a lábához tettük a koporsó végibe” (református) „unokahúgomra kis menyasszonyi ruhát adtunk, emlékszem, az apja választotta ki néki, fehér hosszú túllruha, kicsi lila virágokkal, az volt a kedvence.” (katolikus) „feketét szoktunk adni mindenkire, vagy amit kér mielőtt meghal, ismertem olyat, aki a vőlegényi ruhájába lett eltemetve, meg ismerek olyat is, akinek nem vót szép ruhája, annak össze gyűjtöttünk a rokonoktól mindent.” (református) „az arany ékszeret levettük róla, mert azt az elsőszülött unokájának adta” (katolikus) „az asszonyok fejire kendőt is teszünk mindig, fedett fővel temessük el” (református) „én csak arra emlékszem, hogy feketébe volt, békésen csukta a szemét a dédmamám, a kezében kis kézibibliája, amit mindenhova vitt magával olyan volt, mint aki alszik, nem volt csúnya.” (református) (Saját gyűjtés) (Dömötör Tekla 1990:78)*

A koporsó beszerzése, költségesebb a régmúlt időkétől, azonban sokkal elérhetőbb, esztétikusabb, mint korábban. A koporsó fából készül többnyire bükk, nyárfa, laminált natúr bükk, kárpit. Méreteit tekintve előre legyártott koporsókból tud válogatni a gyászoló család. A gyermek koporsó mérete 80, 120, 160 cm. (Dömötör Tekla 2003:79)

Kinézetét tekintve színben és díszítésben eltérő. Fekete, barna, fehér, bordó, mahagóni, antik dió, antik barna, pácolt tölgy, törtfehér színek közül lehet válogatni. A szín választást nagyban befolyásolja az elhunyt neme, kora és anyagi háttere. A koporsókat kívülről arany vagy ezüst keresszettel, és egyéb szimbólumokkal látják el, majd végül a koporsó bal oldalára, felkerül az elhunyt neve és kora. (Gecse Ilona, élt 79 évet) Formái lehetnek president, négyszög, szociális, hatszög, nyolcszög, torinó nyolcszög, felnőtt és gyermek hatszög, szociális négyszög, hatszögű túlméretes, extranagy, degrade. Belseje fehér selyemmel van bevonva, párna és lepel is tartozik hozzá. Legelső selyem rétegé a koporsón kívülre ér, fodrokkal, csipkével van díszítve, ezzel bölcsőkinézet hatását keltve. (Dömötör Tekla 1990: 97)

Minden előkészületet megelőz a bútorok, ablakok, tükrök letakarása, szekrények ajtók bezárása. Mindennek okai felekezetenként eltérnek. *„mi azért zárjuk be az ajtót takarjuk le*

a bútorokat, hogy ha valaki fél a halottaktól és nem szeretné látni, nehogy valahol tükröződjön és mégis meglássa.” (református) „mi azért takarunk le mindent és zárunk be mindent, hogy a lélek itt ne ragadjon, ugyanis, ha meglátja önmaga tükröződését, vagy nem talál ki az ajtón, örökre itt ragad a lelke.” (katolikus) megint mások így vélekednek „mi azért takarjuk le a bútorokat, meg tükröket és zárjuk be az ajtókat, hogy a kíváncsiskodók ne lássanak sokat.” (református) (Saját gyűjtés) (URL1)

A halott előkészítése a test megmosdatásával, az áll felkötésével és a szem lefedésével kezdődik. A mosdatást az asszonyok végzik, a halott nemétől függetlenül, ilyenkor meleg vizes ruhával, és szappannal mossák meg az elhunyt testét. Azonban a halott koporsóba helyezését már férfiak végzik. A mosdatást követően, miután a hullamerevség már elmúlt néhány segítőkész férfi helyezi gyengéden a koporsóba. A koporsót lábbal az ajtófelé fordítják, és egész testét lepellettel letakarják. Kezét mellkasán összekulcsolják, mintha imádkozna. *„mindig lábbal az ajtófele van a halott. Nem csak azért, mert úgy könnyebb kivinni, hanem mert így szokás.” (református) (Saját gyűjtés)*

Míg az asszonyok a házon belül biztosítják a környezetet a virrasztó megkezdéséhez, addig a férfiak az udvart takarítják, és rendezik az éjszakai szertartáshoz alkalmas állapotba. *„mi asszonyok bent csináljuk, amit kell, takarítunk, mindent letakarunk és megtöltjük a káposztát, hogy másnap már csak meg kelljen főzni, addig a férfiak összetakarítják az udvart és a tornácot, lócákat hoznak a szomszédoktól.” (református) „Matild nénémet nem volt, aki rendezze, nem volt neki fia, se lánya, a férje is meghalt még a lágerbe, a szomszédok rendezték, a sírhelyit meg magának megcsináltatta már azelőtt vagy 20 évvel” (református) (Saját gyűjtés)*

3.6.Virrasztás Verbőcön

A virrasztás, virrasztó az esti harangszótól egészen virradatig tart. Ez alatt az idő alatt, az elhunyt közeli hozzátartozóin kívül jelen van a rokonság, szomszédság és a barátok, ezen az estén mindenki, aki úgy érzi, hogy az eltávozott valamilyen formában része volt az életének, az jelen van. Ahogyan érkeznek a résztvevők úgy mennek be a szobába, ahol a gyászolók ülnek. *„Ilyenkor részvétet nyilvánítanak és szólnak néhány biztató szót. „ilyenkor meg öleljük a legközelebbi hozzá tartozót, részvétet nyilvánítunk, felajánljuk a segítségünket, ha bármire szükség van és tudunk segítni.” (református) „Egész este bent vagyunk az elhunyttal. De éjjeltől már csak a szűk család marad ott.” (református) „Nem közeli*

hozzátartozónak nem is illik be menni megnézni, aki éltibe nem nézegette, holtan ne lássa.” (katolikus) A virrasztáson gyerekek nem vesznek részt, ilyenkor valamelyik barátnál, vagy rokonnál alszanak. *„A pulya nem lehet otthon ilyenkor, főleg, ha nagyon kicsi, traumát okoz neki a látvány és a hangulat. Megasztán ők érzékenyebbek a szellemekre is.”* (katolikus) (Saját gyűjtés)

Az asszonyok a halott körül ülnek, a férfiak kint, vagy egy másik szobában beszélgetnek. Az udvaron gyülekezők a pap érkezését követően néhányat énekelnek, majd a pap is bemegy a szobába, ahol a halott van kiterítve. *„A kántor meg a pap egyszerre szokott érkezni, ők ilyenkor kint a népekkel énekelnek hármat vagy négyet. Utána a pap bemegy a családhoz, akiknek részvétet nyilvánít és imádkozik egyet a gyászolókéért.”* (református) *„a pap amikor megérkezik meggyűjtja a füstölőt, és körbe füstöli a szobát és a halottat, majd imádkozik a halott mellet, általában a halott lelkének biztonságáért imádkoznak.”* (katolikus) *„A pap nem marad sokáig, csak lerója a tiszteletet. Ilyenkor egyeztetnek adatokat is a temetéssel kapcsolatban”* (református) (Saját gyűjtés) (URL2)

Ahogy telik az éjszaka, úgy egyre kevesebben maradnak a halottal. Végül, amikor megszólal a reggeli harangszó, betakarják a halott egész testét, és készülődnek a temetésre. Ilyenkor az összes családtag elmegy megmosdani, hogy tisztán álljanak a koporsóhoz, ezzel is végtiszteletet téve. *„Reggelre má van, hogy csak az özvegy meg a gyerekek maradnak. Vagy még az sem.”* (református) *„Nehéz végig fennmaradni a halott mellett, főleg hogyha már hosszabb ideje gondozzák és virrasztanak mellette éjszakákon át, a betegség miatt.”* (református) (Saját gyűjtés)

A virrasztás alkalmával a családtagok emléktárgyakat, fényképeket helyeznek a szerettük mellé, katolikus rózsafüzért tesznek összekulcsolt kezükbe, reformátusoknál az eltávozott Bibliáját szokás összekulcsolt keze alá helyezni. *„Kedvenc párnáját is a feje alá tesszük drága nagyapámnak, mellé a kedvenc bögréjét és pipáját.”* (református) *„Gyermekem kedvenc alvókáját is vele temettük.”* (katolikus) (Saját gyűjtés)

A jelenlevőket fánkkal, pálinkával, ásványvízzel és borral szokás Verbőcön kínálni. *„Mire megszólal az esti harang az asszonyok fánkot sütnek, azzal kínálják azokat, akik eljönnek.”* (református)

A régi hagyományoktól eltérően napjainkban már nem két, hanem egy napos virrasztásokat tartanak a családok. *„Mikor bevót zárva Verbőcön a templom, mán nem tudom hányba, nem egy napos vót a vérrasztás, hanem kettő, ecce jöttek a családtagok, utána a barátok, szomszédok, imserősök.”* (református) (Saját gyűjtés)

3.7. Temetés Verbőcön

Mary Elizabeth Frye: Ne jöjj el sírva síromig

„Ne jöjj el sírva síromig,

Nem fekszem itt, nem alszom itt; Ezer

fúvó szélben lakom...

Gyémánt vagyok fénylő havon

Érő kalászon nyári napfény,

Szelíd esőcske őszi estén,

Ott vagyok a reggeli csendben,

A könnyed napi sietségben,

Fejed fölött körző madár,

Csillagfény sötét éjszakán,

Nyíló virág szirma vagyok,

Néma csendben nálad lakok

A daloló madár vagyok,

S minden neked kedves dolog...

Síromnál sírva meg ne állj;

Nem vagyok ott, nincs is halál.”

A temetés napja a legnehezebb egy gyászoló család életében. A legnagyobb fájdalmakkal, erőfeszítéssel és traumával jár. Eltemetni a földre azt a személyt, aki a világot jelenti minden nemzetnek megrázó.

A temetés a halotti szertartás részét képezi, a koporsó lezárásával veszi kezdetét és a sír behantolásával ér véget. A reformátusoknál a koporsó lezárását követően az udvaron folytatódik a szertartás, a katolikusoknál a koporsó lezárása előtt a pap megszenteli a halottat. *„Amikor lezárják a koporsót szöggel rögzítik a tetejét, hogy a szállítás során a döcögéstől a teteje le ne essen.”* (református) A halottat a házból lábbal előre hozzák ki a házból, általában barátok. *„Mindig a lába van előre a halottnak, ez olyan, mintha saját lábán jönne ki, és nem háttal elragadják a házból.”* (katolikus) (Saját gyűjtés)

Az udvaron kezdetét veszi a halott búcsúztatója, újabban a temető kertben kerül erre sor, a pap már nem megy a házhoz, csak a temetőbe. Ezen szertartás keretein belül búcsút vesz a pap a halott nevében mindenkitől. Ezen felsorolás a következő sorrendben történik: hitves, gyermekek, szülők (ha még élnek), testvérek, unokatestvérek, keresztszülők (ha még élnek), keresztyerekek, rokonok, szomszédok, barátok, ismerősök, egyháztalagok. *„a*

legfájdalmasabb része a temetésnek az, amikor a családtól név szerint búcsúzik a halott, ilyenkor szem nem marad szárazon.” (református) (Saját gyűjtés)

A halott temetőbe szállítása hagyományos módon történik meg Verbőcön. Lovaskocsival szállítják a temetőbe, melyet lassú sétával követ a gyászoló család, rokonok, barátok, ismerősök, a kocsi előtt pedig a pap és a kántor, akik egész úton temetkezési énekeket énekelnek. *„A lovasszekér után megyen mindig a család, utánuk meg megyen mindenki gyalog, a lovasszekér előtt meg megyen a pap, meg a kántor.” (református)* *„Amikor mamámat vittük ki a temetőbe a pap azt énekelte, hogy Siessetek, hamar lejár, kegyelme már régóta vár.” (református) (Saját gyűjtés)*

A koporsót a temető kapujában emelik le a kocsiról és kézben viszik egészen a sírig. A gyászoló család után haladók pedig leszedik a kocsiról a virágokat és koszorúkat, amit a sírhoz visznek.

A verbőci temetkezési szokásoknak megfelelően kerül sor a sír kiásására. A sírt kizárólag a temetés reggelén ássák ki. Sír ásás közben az ásók csendben végzik a dolgukat, nem keltenek feltűnést és igyekeznek a földdel a lehető legjobban bánni, ugyanis ez egyfajta takaróként fog szolgálni. Napjainkban már nem csak a családra lehet számítani sírásás esetén, hanem vannak ügynevezett sírásók. *„Mán manapság kiássák a sírt, nem kell a rokonoknak menni, van egy pár suhanc, aki ezt vállalja.”* A sír elhelyezkedése a családon múlik. Régi szokás volt, hogy családok egész sorokat vásároltak ki a temetőben, hogy egymás mellé temethessék őket az idő múlásával is. *„Nekünk saját sorunk van, úgy a templomba, mint a temetőbe, az én helyem anyám mellett van, jobbkézre.” (református)* (Saját gyűjtés)

A sírokat 2 vagy 2,5 méter mélyre ássák, a mélysége attól függ, hogy szeretnének e később meg erre a sírra temetkezni. *„Ismerek olyat, akiket egymásra temettek, két testvért a pataki temetőben.” (katolikus)* Verbőcön a sírok ásását padmalyos technikával készítik. *„Minden sírt ledeszkáznak, hogy ne szakadjon össze a koporsó a sok földtől, amit hirtelen rá dobálnak.” (református) (Saját gyűjtés) (URL1)*

A temetőbe érve kezdetét veszi a temetés utolsó előtti szakasza, amikor a koporsót a sír szájára helyezett botokra eresztik. Ekkor a pap egy utolsó istentisztelet/mise keretén belül végleg elbúcsúztatja a halottat. Az utolsó ÁMEN után leeresztik a halottat a sír fenekére. *„Nálunk nem szokás földet dobni a sírba a családnak. Mi, ha dobunk, akkor virágot szoktunk dobni” (református)* *„az első rögöket a család dobja a sírba, ezzel az örök nyugalmat kívánva az elhunyt számára” (katolikus)* *„A halál újabb bekövetkezése ellen dobunk rögöt a*

sírba.” (katolikus) (Saját gyűjtés) Majd kezdetét veszi az elföldelés, néhány ásónyi föld után, ledeszkázzák a sírt.

Amikor már háromnegyedénél tartanak a hantolásnak a rokonok, barátok, szomszédok elindulnak haza a temetőből, hogy a fejfa felállítására már csak a szűk család maradjon ott. *„Ilyenkor már elmegy mindenki, csak a közelebbiek maradnak ott, hogy a sírra helyezték a virágokat és koszorúkat.” (református) (URL2) (Saját gyűjtés)*

A fejfa a sír helyének megjelölésére szolgáló emléktábla, mely lehet fából, vasból, betonból és márványból. Feliratát vésik. Mindig az elhunyt nevét, születését és elhalálzásának pontos dátumát tartalmazza. A család által kiválasztott búcsú mondat, vers, vagy idézet, valamint egy az elhunytat ábrázoló kép található rajta. A fejfa minden esetben az elhunyt fejénél van elhelyezve, megegyező irányba a többi fejfával. (Dömötör Tekla: 1990:86)

„Hogy egy Édesanya és Édesapa milyen nagy kincs, csak az tudja, akinek már nincs. Mindent adhat az ég, kétszer márványt, kincset, palotát, csak egyet nem adhat kétszer: szerető Édesanyát és Édesapát. B.P” -Kádár Lajos (1934-2003) és KádárGecse Ilona (1934-2014) síremléke. (Saját gyűjtés)

A temetést lezáró szakasz a tor. A tor a Verbőciek szerint azon rokonok családtagok részére tartott vendégség, akik távolról érkeztek. A toron szokás fánkot, töltöttkáposztát, bort, pálinkát és ásványvizet felszolgálni, valamit házikenyeret.

A temetést követő évben az egész család gyászol. Fájdalmukat a társas élettől való visszavonulásban és a ruházat színének megváltoztatásával fejezik ki a külvilág felé. *„Lecseréltem az összes ruhámat feketére, és nem mentünk társaságba, mulatságra jó ideig, körülbelül másfél évig.” (református) (Saját gyűjtés)*

Virrasztás 2003, január. A kép a Filep család tulajdona (letöltés ideje 2024.02.05.)

Kádár Lajosné Gecse Ilona (1934-2014) s Kádár Lajos síremléke. (Saját kép)

Gál Lajos temetése, 1983, Verbőc. A kép jelenleg Turzai Judit verbőci lakos tulajdona.

„Hiszen amit vet az ember, azt fogja aratni is: mert aki a testnek vet, az testből arat majd pusztulást; aki pedig a Léleknek vet, a Lélekből fog aratni örök életet.” (Gal 6,7-8.)

A rég múlt idők gondolkodóinak is ugyan olya érdekelt és foglalkoztatott témát jelentett az elmúlás jelensége. Egyre érdekeltébbé vált a lélek földi életének vége. A halál pillanatában a lélek kiszáll a testből, majd a test élettelenül porrá lesz. Az, hogy mi történik a lélekkel a halál után népenként eltérő magyarázatot biztosít számunkra. A lélek létezése napjainkban már megkérdőjelezhetetlen tény, ennek bizonyosságáról olyan emberek nyilatkoztak, akik kerültek már halálközeli állapotba. Horvát Mityu: *„82 nyarán a családdal elmentünk biciklivel Borzsovára, a duzzasztóhoz. Ugye a pulya a kicsi vízbe pancsolt mi meg a sógorommal felmentünk a mély vízbe a duzzasztó másik oldalára. Amikor bele ugrottam a vízbe lehúzott a víz és hiába kapálódzotam, nem tudtam felúszni. Majd már amikor feladtam láttam magamat olyan öt méter távolságról a partról, azt is léttam ahogy feleségem napozik, a kisfiam játszik a sekély vízbe, majd hirtelen vissza rántotta valami a lelkem a testembe. Innentől hiszem, hogy van Isten és van lélek, és ha ezek vannak, akkor pokol is van.”* (református) (Virt István 2001:14) (Saját gyűjtés)

A lélek a Magyar Katolikus Lexikon szerint: a test éltető formája, mely a testnek életet ad. A vallástörténelemben minden népnél feltűnik a lélek jelensége, mely szerint az emberi élet a halál után nem ér véget. Az igaz, hogy a test porrá lesz, hiszen porból formázódott, azonban lelke valahova egészen máshova távozik. Az, hogy a halál után az emberek lelke hová tűnik, minden nép és minden vallás másként gondolkodik erről a jelenségről. A keresztény vallás

szerint a lélek a halál után eltávozik a testből, és vagy örök nyugalmat nyer, vagy örök kárhozatra ítéltetik. (URL6) „A lélek a test motorja.” (református) „A halál után a jó lélek a mennybe, a rossz lélek pedig a gyehenna tűzére kerül.” (református) „A lélek a halál után 40 napig vissza jár, ilyenkor figyel, hogy a családja, hogy viseli az elvesztését.” (katolikus) „A lélek elragadtatatik a földről egy sokkal jobb helyre, ahol nincsen többet fájdalom.” „Aki nehezen tud meghalni, sokat szenved, mindig visszajön félútból az nagyon rossz ember” (katolikus) „A tiszta lélek könnyen távozik, a bűnös lélek nehezen tudja elhagyni gyarló testét.” (református) „Anyósom mindig utált, de amikor haldoklott nagyon szenvedett, fuldoklott, mert felgyűlt benne a víz, bocsánatot kért amiért sosem szeretett úgy, mint Irénkét, utána pár órára meghalt.” (református) „A testvérem 6 hónapos vót, amikor meghalt, észre se lehetett venni, amikor az utolsót kilélegezte.” (református) „Van olyan ösmerősöm, aki nagyon fél a halott lelkétű.” (református) „Ha békés az arca a koporsóba, az megnyugtató, mert jó helyen van a lelke.” (református) „Azért adnak a haldoklónak úrvacsorát, hogy tisztán álljon a halállal szemben.” (református) (Saját gyűjtés)

A haldoklás az emberélet végső fázisának tekinthető, ez a halál előtti időszak. A haldokló békességre és megbékélésre törekszik, az eltávozás előtt szeretteit hívja. A haldokló és a körülötte lévők védtelenül állnak a halál és élet között. A haldokló utolsó kívánsága, megbékélni haragosaival és megbocsátani vétkeit. (Virt István 2001:24) „Aki megfelel hal szinte mind bocsánatot kér attól, akit megbántott.” (református) „A verbőciek úgy szokták, hogy sosem hagyják egy percre sem egyedül a haldoklót.” (katolikus) „Amikor anyám haldoklott, akkor látott 5 fehérruhás embert, akik a szívét akarták elvinni.” (református) „Anyám Jézussal találkozott a halálakor.” (református) „Nem lehetett kivenni, hogy mama mit mondott akkor, mintha nem magyarul beszélt volna.” (katolikus) „Sötétséget látott és hideget érzett a lelkében.” (katolikus) (Saját gyűjtés)

3.8. Halál utáni öröklés

A társadalmi népi szokásjogok kiterjednek mindazon területekre, hová az egyház és az állam nem szabályozták. Bár a népeket rengeteg olyan szokás veszi körül, mely épp nem önkaratból, hanem valamilyen felsőhatalom nyomása eredményeként jött létre. És vannak, azok a népszokások, amelyeket maga a társadalom alakított ki magának, az élet eldöntendő

kérdéseire válaszul. Ilyen például az öröklés szokása, mely területenként ugyan eltérő, de a kutatásnak megfelelően Verbóc öröklési szokásait vesszük alapul. (URL1)

Verbóc öröklési rátáját tekintve sokban változott az elmúlt ötven évben. Az öröklés kérdése mindig is feszültséget generáló témaként jelent meg családokon belül, mely miatt generációk szakították meg egymással a kapcsolatot, bontottak fel testvériséget, és hagyták hátra a család többi tagját. Tudjuk jól, hogy mindenki szeret kapni, és az ember természeténél fogva ritkán tud örülni annak, ha rokona, testvére, vagy valamelyik hozzátartozója kapja meg az öröklési szokás szerint megillető vagyont. Gál Erzsébet (76 éves) így nyilatkozott: *„Fiam, az uram temetése óta nem láttuk, nem is hallottunk felőle, elnyelte a föld. Árpí Angira hagyta a hektárost a végrendelkezésibe, oszt nagyon megharagudott a fiam. Me ugyi a házba itt velem Angi maradt, a fiam elment az asszonya után. Az uram meg mindig sérelmezte. Kiszakad a szívem, hogy a földön is tudnak marakodni”*. (URL4) (Saját gyűjtés)

Fazekas Ilona (66 éves) ezt mondta, miután testvére Sándor örökölte meg a családi házat: *„Anyám nem atta vóna oda neki, kierőszakolta belőle, de biztos vagyok benne, hogy hazudott, na majd elszámol a Jó Istennel, mert eltékozolta, még akkor mikor anyál élt, szégyellje magát az ilyen. Megbocsátottam, de nem felejték. 6-an vagyunk testvérek, senkinek nem adott belőle, meg anyám sírjába se adott egy kopeket sem.”* (Saját gyűjtés) Napjainkban, viszont sokan olyan öröklési formát alakítanak ki családon belül, hogy az örököli a hátrahagyott vagyont, aki az öregkori gondviselést ellátja, és nem csak az öröklésre tér haza a szülőiházba.

A társadalmi szokások közzé nem csak az öröklés kérdése, de a vadházasságé is beletartozik. Mert abban a közösségben, amelyben mindenki-mindenkit ismer, annak tagjainak sokkal több normának és előítéletnek kell megfelelnie, mint nagyobb, kevesebb ismerettel élő emberek közösségének. Szokás volt régen a vadházasságban élő emberek megszegyenítése, és megkülönböztetése. Ez a szokás napjainkban is él: Stul Manyi (69 éves): *„A vén Erzsóknak a jánya az alvégen, tanító vót annak az anyja, össze költözött egy orosz emberrel még mikor pulya vót. Vadházasságba éltek, nem született azoknak soha pulya, az ember is hamar meghalt, biztos megverte a Jó Isten. Nem jön az bottal verni, én mindig mondtam”* (URL1) (Saját gyűjtés)

Kádár Kati (64): *„Én nem ítélek, de amikor a keresztjányom ment férjhez, pötyörgött az eső éccaka. Sírtak az égiek, mert mán nem vót szűz oszt felvette a fehér ruhát.”* (Saját gyűjtés)

IV. ÖSSZEGZÉS

A halottkultusz kutatása megélénkült az utóbbi időben. Egy emberi élet végpontja, a halál, mely a lehető legrémisztőbb, legtökéletesebb esemény. Különböző kultúrák másképp képzelik el az elmúlás pillanatát, a halál után következő eseményeket és másként is gyakorolják azokat. Más temetkezési szokásokat tartanak relevánsnak és másként viszonyulnak a halál utáni élethez. Népek halálhoz való viszonyulását leginkább befolyásoló tényező a kezdetek óta a vallás gyakorlása. Kutatásom során a halál és élet találkozásakor létrejövő transzcendensre voltam kíváncsi és ennek rejtelmét szerettem volna feltárni az idősebb korosztály segítségével. Elsősorban az érdekelt, hogy az élet ezen részét firtató kérdésekre milyen választ kapok és hogy a 21. században hogyan viszonyul Verbóc lakossága a halálhoz, illetve egyénenként mit gondolnak a babonák, hagyományok, tradíciók gyakorlásáról.

A kutatás nagyrészt az emberi lélekhitre és a temetési rítus egy részére irányult. Munkámban minden olyan rítust és hiedelmet igyekeztem bemutatni, melyre választ kaptam bizonyos vallási közösségek körében élő emberektől. A kutatásban részt vett emberek többnyire erősen gyakorolják a református és/vagy a katolikus hitet. Tapasztaltak az emberélet fordulóihoz tartozó hagyományokban, gyakorolják azokat mindmáig és halmozott ismeretekkel rendelkeznek.

A halál talán a legijesztőbb dolgok egyike, visszafordíthatatlan és megváltoztathatatlan, ismeretlen folyamat, mely következménye a test lélektől való elszakadása, ennek következménye az átlépés a túlvilágra. A halál beálltát követően, minden esetben vallásos igényeknek megfelelő rítusok veszik kezdetét a halottas házban. A halottas ház tere egy átmeneti helység az élet-halál-túlvilág között. Ennek a folyamatnak eléget téve készítik elő a házat a méltó áttéréshez.

Adatközlőim személyes halottiokról meséltek, minden elhangzott mondat érzelmen alapszik. A temetés alkalmával, mely a szentség rítusának fő részét képezi, történik meg a halottak és élők végleges elszakadása. Néhány közlő szerint, ez az időszak nem a temetés befejezésével, hanem a temetést követő 40 nap elteltével lesz végleges. A kapcsolat lezárásnak ideje függ az élők között maradt hozzátartozó és az eltávozott kapcsolatától. Ha a kapcsolat túl szoros a szálak a 40 nap elteltét követően is elválaszthatatlanul fűzik az élőt a halotthoz. A lélek 40 nap után megnyugszik és örökre megpihen.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. 1980 Népi hitvilág. In Ortutay Gyula (főszerk.): Magyar néprajzi lexikon 3 (K-Né). Budapest: Akadémiai Kiadó.
2. 1990 Néphit. In: Dömötör Tekla főszerk.: Magyar néprajz VII. Népszokás néphit népi vallásosság. 527–692. Budapest: Akadémiai Kiadó.
3. Dömötör Tekla 1971: A Magyar Nép Hiedelemvilága. Budapest: Corvina Kiadó.
4. Dömötör Tekla 1972: „Magyar népszokások.” Budapest: Corvina Kiadó.
5. Dömötör Tekla 1986: Régi és mai magyar népszokások. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat. 7-146.
6. Dömötör Tekla Magyar néprajz. Temetkezési szokások. Koporsó. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoport, 1990.
7. György Horváth László- Lajos Mihály 1998: A Hömlöc lábánál. Salánk, Feketepatak és Verbőc történetéből. Falumonográfia. Ungvár.
8. Kész Margit-Kész Barnabás- Gál Adél-Mónus Dóra- Csurman-Puskás Anikó 2021: „Adalékok a kárpátaljai magyar folklór tanulmányozásához.” Beregszász (12-149).
9. Kovács Endre 1988: *Bölcsőtől a koporsóig*. Újvidék: Hungarológia Intézet
10. Kovács Katalin, 2002: Ha a lélek... Lélekhiedelmek Salánkon. Ungvár: Intermix Kiadó (36120)
11. Kunt Ernő 1977: Az utolsó átváltozás. Budapest: Gondolat Kiadó.
12. Kunt Ernő 1990 Temetkezési szokások. in: Dömötör Tekla (főszerk.): Magyar néprajz VII. népszokás néphit népi vallásosság. 67–101. Budapest: Akadémia Kiadó.
13. Kunt Ernő 1995: Az antropológia keresése válogatott tanulmányok. Halál, kultúra, társadalom. Miskolc:Árkádusz.
14. Magyar Néprajz: Dömötör Tekla (szerk): Népszokás, néphit, népi vallásosság, Budapest, Akadémia Kiadó, 1990. 868p.
15. Molnár Zsolt szerk. *Verbőci Református Egyházközség imádságos füzet*. Verbőci Református Egyházközség, Kálvin Nyomda, Beregszász, 2018.
16. Ortutay Gyula Magyar Néprajzi Lexikon, Akadémia Kiadó, Budapest, 1982.
17. P. Lator Ilona 2005: „Kimegy a lelke, marad a test. A halállal és temetkezéssel kapcsolatos szokások, hiedelmek Visken. Intermix Kiadó, Ungvár.
18. Róheim Géza, 1925: „Magyar néphit és népszokások.” Budapest: Athenaeum Irod. és Nyomdai Rt.
19. Róheim Géza: A halálmadár. In: Ethnographia XXIV, 1913.
20. Róheim Géza: *A halálmadár*. In: Ethnographia XXIV, 1913.

21. Szendrey Ákos: A magyar lélekhit. In: Ethnographia LXII. 1946.
22. Szendrey Ákos: *A magyar lélekhit*. In: Ethnographia LXII. 1946.
23. Virt István 2001: Elszakasztottad testemtől a lelkemet. Kriza János Néprajzi Társaság: Kolozsvár.
24. URL1: Balassa Iván-Ortutay Gyula: Magyar néprajz. Temetés. Budapest: Corvina Kiadó, 1975.
<https://mek.oszk.hu/02700/02789/html/index.html> (Letöltés ideje: 2024.03.22.)
25. URL3: Dömötör Tekla 1990, Magyar népszokások,
<https://mek.oszk.hu/04600/04691/html/index.ht>, (Letöltve: 2023.02.20)
26. URL3:<https://kmksz.com.ua/szervezet/alapszervezetek/verboc/> Verbóc település története.
(Letöltve 2024. 02. 04. 16:47)
27. URL4: Szász Zoltán 1928: Magyar néphit és népszokások. Budapest: Nyugat, Irodalmi figyelő,
20. szám. <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00453/14150.htm> , (Letöltés ideje: 2023. 05. 08.)
28. URL5: Balassa Iván-Ortutay Gyula: Magyar néprajz. Temetés. Dürer Nyomda, Békéscsaba,
1980. <http://mek.oszk.hu/02700/02789> (Letöltve: 2024.02.04.)
29. URL6: Magyar Katolikus Lexikon. Szent István Társulat. 1980-
2013, <https://lexikon.katolikus.hu/>

I. Képek:

- Filep Fanni, Verbóc (20 éves)
- Filep Ferenc, Verbóc (22 éves)
- Filep Katalin, Verbóc (42 éves)
- Homoki Anikó Feketepatak (39 éves)
- Horváth Katalin, Verbóc (64 éves)
- Tihor Natiália, Verbóc (46 éves)
- Turzai Judit, Verbóc (36 éves)

РЕЗЮМЕ

Останнім часом відроджуються дослідження культу мертвих. Кінцева точка людського життя - смерть, яка є найстрашнішою і найзагадковішою подією з можливих. Різні культури уявляють момент смерті, події після смерті, і практикують їх по-різному. Інші похоронні звичаї вважаються актуальними і мають інше ставлення до життя після смерті. З самого початку найбільш впливовим чинником на ставлення людей до смерті було сповідання релігії. Під час мого дослідження мені було цікаво трансцендентність, яка виникає під час зустрічі смерті та життя, і я хотів розкрити її таємниці за допомогою старшої вікової групи. Мене передусім цікавило, які відповіді я отримую на запитання про цю частину життя та як жителі Вербця ставляться до смерті у 21 столітті, а також що вони думають про марновірство, традиції та звичаї.

Дослідження в основному зосереджено на вірі в людську душу та частині похоронної церемонії. Під час роботи я намагався втілити в життя всі ті ритуали та вірування, які отримав від людей під час певних розлук. Опитані в дослідженні переважно категорично проти реформатської та/або католицької віри. Вони пережили мінливості людського життя в досі там і поширюються разом із накопиченими імітаціями.

Смерть, мабуть, одна з найстрашніших речей, це незворотній і незмінний, невідомий процес, наслідком якого є відділення тіла від душі, наслідком якого є перехід у потойбічний світ. Після настання смерті в морзі починаються обряди, відповідні в кожному конкретному випадку релігійним вимогам. Простір мертвого будинку є перехідним місцем між життям, смертю і потойбічним світом. Цього процесу достатньо, щоб підготувати будинок до гідного переходу.

Мої інформатори розповідали мені про своїх особистих загиблих, кожне речення засноване на емоціях. Під час похорону, який є основною частиною обряду святині, відбувається остаточне розділення мертвих і живих. На думку деяких інформаторів, цей період закінчується не після закінчення похорону, а через 40 днів після похорону. Час припинення відносин залежить від відносин між живим родичем і померлим. Якщо стосунки надто тісні, навіть після того, як минуло 40 днів, живі та мертві залишаються нерозлучними. Через 40 днів душа заспокоюється і відпочиває назавжди.

Звіт про перевірку схожості тексту Oxsico

Назва документа:

Filep Fanni_Magyar szak_Szakdolgozat_2024.pdf

Ким подано:

Аніко Чурман

Дата перевірки:

2024-05-19 02:02:42

Дата звіту:

2024-05-22 13:37:41

Ким перевірено:

I + U + DB + P + DOI

Кількість сторінок:

39

Кількість слів:

10927

Схожість 4%	Збіг: 46 джерела	Вилучено: 0 джерела
Інтернет: 13 джерела	DOI: 0 джерела	База даних: 0 джерела
Перефразовування 1%	Кількість: 38 джерела	Перефразовано: 180 слова
Цитування 0%	Цитування: 4	Всього використано слів: 46
Включення 0%	Кількість: 0 включення	Всього використано слів: 0
Питання 0%	Замінені символи: 0	Інший сценарій: 2 слова